

Antropologie občanské společnosti

podzim 2009

2. Česká občanská společnost, její předpoklady, vznik, formy. České tradice spolkové činnosti. České tradice solidarismu a družstevnictví. Utváření demokratických práv.

Mgr. Alena Řiháková
alkari@centrum.cz

Etapy vývoje české občanské společnosti

Od poloviny 19. století-1938

Od poloviny 19. století-1918 **Rakouské období**

1918-1938 **První československá republika**

1938-1989

Totalitní režimy

Po roce 1989 - současnost

Od poloviny 19. století-1918

Společnost

- **Faktory ovlivňující proces formování české národní společnosti (kulturní, socio-ekonomické, politické):**

1. (Německé) pojetí národa jako kulturně nepolitické entity

Výsadní postavení německojazyčného obyvatelstva v Rakousku a jeho historicko-kulturní, hospodářské a politické napojení na německý prostor → národnostní diverzifikaci habsburské monarchie.

Agrární charakter české společnosti, ve kterém se české etnikum dlouho nacházelo.

Emancipace české společnosti na jazykovém základě.

Tyto skutečnosti vedly k nedostatečné identifikaci se státem a jeho politickými institucemi.

2. Konzervativní politika Rakouska v 1. polovině 19. století

Zpomalení nástupu liberálního měšťanstva, rozvoje podnikání a tržních mechanismů.

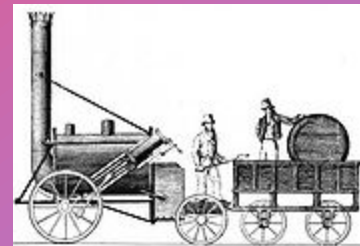
Opožděná modernizace a liberalizace společnosti.

Zaostalá socioekonomická struktura české společnosti, nedostatek osvícenských tradic, jazyková forma emancipace.

Emancipace české společnosti – klíčová role vlastenecké inteligence, politika pasivního odporu, neodpovědnost vůči státu i vůči společnosti.

3. Hospodářství

Uplatňování hospodářského protekcionismu. Teorie historické školy, paternalistické pojetí státu, slabé postavení měšťanstva... Snaha budovat národní hospodářství jako důkaz svébytnosti a národní zralosti. Heslo „svůj svému“ - Češi kupují od Čechů, Němci od Němců...

Od poloviny 19. století-1918. Utváření občanské společnosti

- Existence podmínek pro rozvoj občanských principů ze strany státu: chybí přirozený vztah OS ke státu (strach – ohrožení národů).
- Oproti této situaci většina občanských společností západní Evropy vznikala v emancipaci vůči konsolidovanému národnímu státu.
- Odstup od šlechtické elity během utváření moderního národního státu - nekritičnost v absolutizaci národních hodnot.
- **Občanský princip v emancipaci české společnosti – spíše národní princip**
- Česká společnost se **emancipovala vůči státu – ne-liberálně/ na národním principu!** (chybí názorová a zájmová pluralita, jde o boj dvou etnik, a proto snaha o jednotné vnitroskupinové jednání)

Spolkové tradice

V letech 1895-1951 evidoval tzv. spolkový katastr pražského policejního ředitelství na území Prahy celkem 18 000 spolků a jim na roveň postavených organizací a sdružení.

V roce 1893 více než 2000 nadačních institucí

Do r. 1848: vliv osvícenství, romantismu a národního hnutí

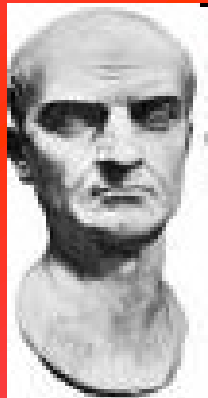
- **Tajné spolky** (svobodní zednáři-mezinárodní propojení, volnomyšlenkářství/absolutismus)
- **Učené společnosti** (Královská česká společnost nauk)
- **Spolky hospodářské k povznesení produkce** (Společnost orby a svobodného umění v Království českém)
- **Dobročinné organizace zřizující ústavy, podpůrné a pojišťovací spolky**
- **Mecenášské spolky**

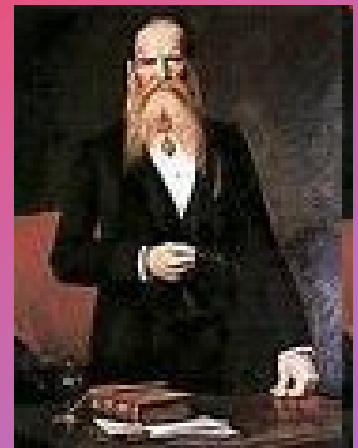
Spolkové tradice

Mecenášské spolky

- **Gaius Cilnius Maecenas** 70-8 p.K., důvěrník císaře Augusta; podporoval umění: Publius Vergilius Maro, Quintus Horatius Flaccus či Sextus Propertius
- **František Antonín hrabě Špork** (1662-1738): Myslivecký řád sv. Huberta; Petr Brandl, Matyáš Braun,
- **Josef Hlávka** - překlad Shakespeara, Aleš, Vrchlický, Zeyer, Dvořák, Sládek, Hynais; **Hlávková nadace** (1904 poslední vůle, 1908-2008)
- Vzdělávací a kulturní instituce (Malice česká, Královská česká společnost nauk...) spolufinancované nadačními aktivitami

www.britannica.com

www.veda.cz/article.do?articleId=21019

1848 porevoluční neobasolutismus

- Apolitizace spolků
- Jediný povolený národnostní spolek: Sbor pro zřízení českého Národního divadla v Praze 1850)
- Hospodářské, okrašlovací a charitativní spolky

Rozpad bachovského absolutismu 1860/1

1867 Liberální spolkový zákon

- Pěvecké vlastenecké sdružení Hlahol 1861, vlastenecky zaměřená tělovýchovná jednota Pražský Sokol 1861/2
- Potravní spolky, dobrovolné hasičské sbory, Klub českých turistů

70. léta 19. stol. radikalizace dělnického hnutí

- Dělnické odbory

40% spolků v celé monarchii na českém území.

Spolkový život do roku 1918 spíše náhrada státu než prvek (obsah OS) vyvažující stát, etnická hlediska.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Alexander_Bach

1918-1938

- Hospodářská prosperita, politické autority-osobnosti (Masaryk, Švehla)
- Poválečné uspořádání ve jménu národa/Němci-3miliony. Právo menšin ve státoprávním smyslu bylo odepřeno, pouze občanská práva jednotlivcům - mezera demokracie.
- Nepružnost systému (politická elita stejná jako před válkou)/generační proces.
- 30.léta-hospodářská krize-prohloubení nacionální polarity čes. a něm. hospodářského prostředí.
- OS: vazba na politické strany, uplatnění svého vlivu a zájmu-symbióza.

Spolková tradice

Po roce 1918: do popředí zájmové hledisko

- Dělnická hnutí
- Legionářské spolky (Československá obec legionářská)
- Studentské a podnikatelské spolky
- Spolkové organizace bezvěrců
- Mládežnické hnutí (Svaz české mládeže socialistické)
- 1921 Armáda spásy

- Hospodářská krize – význam charitativních a humanitárních organizací.

- Nadační instituce – studentské nadace četné za monarchie, socialistický režim přežila jen nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.

<http://www.luzicke-hory.cz/historie/index.php?pg=clopomc>

Tradice družstevnictví

- 19. století, propojení solidarity a praktické realizace
- Ekonomické subjekty jako forma projevů spotřební, výrobní a finanční svépomoci
- **F. L. Chleborad** – propagátor družstevních myšlenek
- 80. léta 19. století spořitelní a úvěrní družstevnictví
- Nedostatek kapitálu, neexistence českých bank-záložny
- Poskytovaly krátkodobý osobní úvěr nejdříve pouze členům
- Vzájemná pojišťovna - **vzájemnostní filosofie**, co se stane jednomu členu společenství, má být neseno i ostatními...

Tradice solidarismu

Čeští ekonomové a národohospodáři: zamyšlení se nad sociálně-ekonomickým pohledem a úlohou státu i solidární pomoci ekonomických subjektů:

Albín Bráf (1851-1912), **Jan Koloušek** (1859-1921), **Karel Engliš** (1881-1961), **Josef Macek** (1887-1972)

- Dohnalová, M. (2006): Sociální ekonomika v evropském kontextu. Brno: NADACE UNIVERSITAS V BRNĚ – AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM V BRNĚ – NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ NAUMA V BRNĚ. ISBN 80-7204-428-1. pp. 120-128.
- Podracký, Vlastimil (2004): Návrat k domovu. Manifest tradicionalismu. Olomouc: Votobia, s. r. o. ISBN 80-7220-206-5.

1938-1989

- Totalitní režimy, struktura OS ničena ve jménu národa a proletariátu
- Nacistická okupace, spolky okamžitě či postupně rozpuštěny
- **Po roce 1948**
- **Národní fronta** – zastřešuje sdružení, zájmová sdružení politizována, organizovanost občanů značná...
- Společnost: stát „vnucen“,
A/ obrát do soukromí, ochrana a kultivace národních, náboženských hodnot, tradic, symbolů.
- B/ znehodnocení veřejné sféry a politiky - vlastní veřejná sféra mimo oficiální politiku státu - po r. 1989 přecenění politiky jako hledání dobra, pravdy, panství odborníků, vědy a odbornosti...
- Období přetrvala pouze **Hlávková nadace**

Utváření demokratických práv

Občanská práva
(náboženská
svoboda)

Politická práva
(všeobecné hlasovací
právo)

Práva sociální (*welfare
state: stát blahobytu*)

- 1781 – toleranční patent (Josef II.) + patent o zrušení nevolnictví
- 1787 – Josefínský trestní zákoník, souzení dle týchž sazeb bez rozdílu stavu
- 1789 – Deklarace lidských a občanských práv (Francie)
- 1811 – Všeobecný občanský zákoník (právní stát – rak.cís.)
- 1848 – zrušení roboty a vznik ústavy
- 1861 – České země, nová ústava (politický program národní rovnoprávnosti, občanských práv a rozsáhlé samosprávy)
- 1897 – všeobecné hlasovací právo/ 1907 všeobecné a rovné...
- 1920 – Ústavní listina Československé republiky

Zdroje:

- Dohnalová, M. (2006): *Sociální ekonomika v evropském kontextu*. Brno: NADACE UNIVERSITAS V BRNĚ – AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM V BRNĚ – NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ NAUMA V BRNĚ. ISBN 80-7204-428-1.
- Dohnalová, M., Malina, J., Müller, J. (2003): *Občanská společnost: Minulost – současnost – budoucnost. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. Modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných oborů"*. Brno: NADACE UNIVERSITAS V BRNĚ – AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM V BRNĚ – MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ - NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ NAUMA V BRNĚ. ISBN 80-7204-278-5.
- Bůžek, V., Král, P. (2007): *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo. ISBN 978-80-7203-694-3.
- Anderle, Petr: *Občanské noviny* (LtN 49/2002), 2.12.2002. Dostupné online: <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?t=135699>